

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КНИГА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
Том 1, 2008

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
LIVRE DES SCIENCES DE L'INFORMATION ET DES BIBLIOTHEQUES
Tome 1, 2008

**БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕТО КАТО УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА В
СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ – ПРИНОСЪТ НА ЕЛЕНА
КИРОВА И БОЖАНА ТРОЯНОВА**

МАРИЯ КАПИТАНОВА, АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ

*Maria Kapitanova, Alexander Dimchev. LIBRARY SCIENCE AS A SCHOOL
SUBJECT IN THE “ST. KLIMENT OHRIDSKI” UNIVERSITY OF SOFIA*

The foundation of the library science as a scientific object in the University of Sofia was laid by academician Stoian Argirov. His work is continued by professor Todor Borov, who has further contribute to the recognition of higher library education at the University. The paper discusses the contribution of associate professor Elena Kirova and senior lecturer Bojana Troianova, specialists and lecturers in the department. The authors present the scholarly interests of: associate professor Elena Kirova in the field of general and practical library science, historical library science and higher library education; and senior lecturer Bojana Troianova in the field of library acquisition, a library collection management, the bibliographic description, library catalogues.

Библиотекознанието като научна дисциплина в Катедрата по библиотекознание и научна информация се утвърждава от Елена Кирова и Божана Троянова, обучили и създали много библиотекари-висшисти, специализанти и курсисти в различните форми на библиотечното образование.

Елена Кирова

Доц. Елена Кирова е родена през 1919 г. Завършва Софийския университет – славянска филология през 1942 г. За съжаление тя почина наскоро – 2006 г.

Библиотечната си кариера Елена Кирова започва през 1946 г. – отначало в Градската библиотека (днес Столична библиотека), след една година постъпва в Държавната библиотека „В. Коларов“ (така се е наричала тогава Народната библиотека), където работи до 1953 г. Годините в библиотеките ѝ дават практическа подготовка и познания за библиотечните процеси, необходимо условие и старт в професионалното ѝ израстване. По наше мнение, за да се изгради добър изследовател в областта на библиотекознанието, работата в библиотека е не само полезна, но можем да кажем и задължителна за неговото развитие. Е. Кирова проявява интерес и е изпратена на специализация в Полша, където проучва практиката на научните библиотеки и полската библиотечна теория. Интересът към полското и чешкото библиотекознание продължава и през годините. Известно време преподава по библиотечни каталози в Държавния библиотекарски институт (1951–1953).

И така, натрупала практически опит и теоретични познания, Елена Кирова е поканена от проф. Тодор Боров за асистент в Катедрата по библиотекознание и библиография (1953) и работи там до пенсионирането си (1984), а след това и като хоноруван доцент. Професионалното ѝ израстване има следната последователност: асистент (1953), ст. асистент (1958), преподавател (1962), кандидат на историческите науки (1963), ст. преподавател (1963), хабилитира се като доцент (1970). Петнадесет години е ръководител на Катедрата по „Библиотекознание и научна информация“ (1970–1984).

През годините стотици студенти и специализанти са слушали университетските курсове на Елена Кирова:

- Теория и практика на библиотечното дело (1962–1963);
- Библиотечни фондове и каталози (заедно с Б. Троянова, 1964–1966);
- История на библиотеките и съвременна организация на библиотечното дело в чужбина (от 1964);
- Описание и класификация на печатните произведения (от 1964);
- Библиотечни каталози (от 1967);
- Информационни търсещи системи и аналитико-синтетична обработка (от 1967).

Научните интереси на доц. Кирова обхващат всички аспекти на библиотекознанието – от теоретичното и общо библиотекознание до практическото.

Интересът към **общото библиотекознание** се проявява доста рано – през 1956 г. с изданието „Общо библиотекознание” (в съавторство с Ц. Цветанов). Десет години по-късно (1965) излиза „Теория и практика на библиотечното дело” (в съавторство с Б. Троянова).

Ще се спрем на приноса на доц. Кирова в нейната част – Библиотечни каталози. Представени са подробно и задълбочено: история и развитие на библиотечните каталози изобщо и у нас; видове каталози и картотеки в библиотеките; азбучният каталог – българските правила за описание на печатните произведения; инструкция за нареждане на фишите и техника на оформяне на азбучния каталог; история и развитие на библиотечните класификации - тези, които се използват в България; методика на класирането; техника на оформяне на систематичния каталог; предметния каталог, методика и техника на предметизирането. (Забележете, едва в последните 10-15 години, във връзка с автоматизацията на библиотечните процеси и с пълнотата на информацията, се обърна сериозно внимание на предметизирането като лесен и бърз начин за търсене на информация в електронните каталози).

Практическото библиотекознание е представено с ръководства за училищните и селските библиотеки.

Друга област, в която работи доц. Кирова, е **историческото библиотекознание**. Историята и развитието на българските библиотеки през Възраждането и в годините до Първата световна война я занимават през целия ѝ изследователски живот. Това са студии за: Габровската училищна библиотека, ученическите дружества и техните библиотеки, първите обществени библиотеки през Възраждането, учителските и ученическите библиотеки от Освобождението до Първата световна война.

Интересът към тази тема оформя и кандидатската ѝ дисертация – „Училищните и ученическите библиотеки в България през Възраждането” (1963, първата дисертация по библиотекознание, защитена в Софийския университет) и хабилитацията (1970) с „Учителските библиотеки в България през периода 1878–1917” и „Ученическите библиотеки в България – 1878–1914”.

Друга тема, свързана с историята на библиотеките през Възраждането, е изследване на личните библиотеки на наши възрожденци – Любен Каравелов, Марин Дринов и други представители на нашата интелигенция по това време.

Резултат на проучванията ѝ и четения 10 години курс по история на библиотеките е книгата „История на библиотеките” (1975) – от тяхното зараждане през древността до ново време, все още единственият български учебник по тази тема, оценен по достойнство и в чуждестранния библиотековедски печат.

Като дългогодишен ръководител на Катедрата, естествено я ангажират и проблемите на **библиотечното висше образование** и квалификация, като набляга на тази за лица с вече висше образование, т.е. това, което постигаме сега с магистърските програми. Като преподавател и ръководител на Катедрата е напътствала колеги и студенти, спокойно, и може да се каже обгрижвайки техните проблеми, е помагала тяхното развитие. Била е ръководител на дипломни работи на студенти и специализанти, организираща е летни практики на наши студенти в български и чуждестранни библиотеки.

Доц. Кирова е била дългогодишен председател на Библиотечния съвет на Университетската библиотека и съдейства за вземане на управленски решения в библиотеката.

Елена Кирова е оставила прекрасни спомени у всички, които са работили с нея или са били нейни студенти.

Божана Троянова

Старши преподавател Божана Троянова е родена през 1913 г. Завършва право в Софийския университет през 1937 г.

Реализацията ѝ в библиотечната професия започва в Университетска библиотека (1937–1938), специализира библиотекознание в Немската държавна библиотека в Берлин (1938–1939). След това работи като уредник и помощник-директор в Градската библиотека (днес Столична библиотека, 1941–1943), уредник и основател на Справочно-документационната служба на Българското радио (1944–1945). В Държавната библиотека „В. Коларов” (Народната библиотека, 1945–1955) работи като: старши уредник, помощник-директор по научната част (1945–1946), ръководител на отдел “Обработка” (от 1946), ръководител на Централния квалификационен семинар за библиотекарите от научните библиотеки в София (1952–1956), старши научен сътрудник става през 1954.

През тези години Божана Троянова натрупва богат практически и професионален опит, така необходим в нашата професия, важна предпоставка за успешна изследователска и преподавателска работа.

Божана Троянова постъпва в Софийския университет – катедра „Библиотекознание и библиография” по искане на проф. Тодор Боров през 1955 г., отначало като хоноруван преподавател, а после и като

редовен (1956), следва старши преподавател (1965–1970) и хоноруван преподавател (1970–1985).

В Катедрата Троянова чете следните университетски курсове:

- Теория и практика на библиотечното дело (1956–1985);
- Организация и състояние на библиотечното дело в България (1956–1985);
- Организация на библиотечните фондове (1952–1953);
- Библиотечни фондове и каталози (заедно с Е. Кирова, 1964–1966).

Основните области на научните ѝ интереси са:

Библиотечни фондове и каталози – организация на фондовете на различни библиотеки и отразяването им в каталозите.

Класификация на книгите в големите научни библиотеки. В продължение на години работи и преподава въвеждането на „Библиотечно-библиографска класификация”, съставянето на систематичния каталог, систематично-азбучното подреждане и др. п., в резултат на което са редица публикации с теоретичен и практически характер в професионалния печат. Откроява се многотомното издание „Библиотечно-библиографска класификация” в 30 т., трудоемко издание, превод от руски, но доразработено за българските библиотеки. Божана Троянова е редактор на изданието и автор на три от томовете.

Друга област, в която работи е **библиографското описание** на различните видове печатни издания. През 1953 г. излиза „Правила за описване на периодични издания” (в съавторство). Плод на задълбочена теоретична и практическа подготовка са „Правила за описване на книгите в големите научни библиотеки” (1953, 2. изд. 1962 в съавторство с Л. Албанска). Това ръководство, съобразено с международните стандарти по това време и с практиката у нас, спомага за унифициране на библиографското описание в българските библиотеки. По него (така наречената зебра) са се учили дълги години много студенти. Написано систематично, точно и ясно, то беше незаменимо ръководство на всички каталогизатори.

Следващата важна област е **комплектуването**, с насоченост към научните библиотеки. И тук по-подробно ще се спрем на „Теория и практика на библиотечното дело” (1965, в съавторство с Е. Кирова). Частта на Божана Троянова е Комплектуване и организация на библиотечния фонд. Подробно са разгледани: състав на библиотечния фонд; обща методика на комплектуването – подбор и пълнота, универсално или специализирано комплектуване, принципи на подбор, профилирано комплектуване, съгласувано, координирано, кооперирано комплектуване, системи на библиографски подбор и т.н., все теми,

които са в основата на научното комплектуване и са валидни и до днес. Така тя дава солидни теоретични основи на студентите.

Принос на Б. Троянова е, че със своя висок професионализъм и възискателност, допринася за унифициране на каталогизационната практика в страната, особено важно за българското библиотекознание в миналото и днес, инициатор е за снабдяване на библиотеките с печатни каталожни картички за българските книги, издадени до 1943–1944 г.

Друг принос на Б. Троянова е, че тя настоява за включването на най-добрите каталогизатори от големите научни библиотеки в общи задачи от национално значение, дълги години ръководи авторски колективи за унификация на каталогизацията у нас и приваждането ѝ в съответствие с международните стандарти. Троянова оказва помощ на библиотекарите от страната и е ръководител на Централния квалификационен семинар за библиотекарите от научните библиотеки в София (1952–1956) – полезна дейност, която дълги години беше изоставена и подновена, вече под друга форма, от Съюза на библиотечните и информационни работници (СБИР) и Катедрата.

Божана Троянова показва на колеги и студенти най-добрите качества на преподавател и изследовател – висок професионализъм, възискателност към себе си и към другите, поглед към проблемите, които са важни за цялата система, както теоретични, така и практически. Тя е безспорен авторитет в българското библиотекознание.

След това кратко представяне на доц. Елена Кирова и ст. преподавател Божана Троянова, искаме да обобщим с няколко изречения трайната следа, оставили във висшето библиотечно образование.

Книгата „Теория и практика на библиотечното дело“ (1965) дълги години беше единственият учебник за много студенти и специализанти. „История на библиотеките“ (1975) и досега остава единственото подобно издание у нас. „Правила за описване на книгите в големите научни библиотеки“ (1962) беше настолна книга на всички каталогизатори години наред.

Заслуга на Е. Кирова и Б. Троянова е, че те създадоха отлични специалисти и последователи в Катедрата: проф. А. Гергова продължи изследването на българските библиотеки през Възраждането; доц. Т. Янакиева доразвива преподаването на библиографското описание, вече в контекста на съвременните информационни средства, международните стандарти и библиографския контрол; доц. А. Димчев се занимава с история на библиотеките, библиотечни фондове и

комплектуване; н. с. М. Капитанова - с комплектуване и библиотечни фондове, библиографско описание.

Заслуга на Е. Кирова и Б. Троянова е и създаването на кадри за научните библиотеки по каталогизация и комплектуване, достатъчно е да споменем тези в Университетската библиотека и в Народната библиотека “Св. Св. Кирил и Методий”.

По-важни научни трудове на доц. Елена Кирова

Книги

Общо библиотекознание. – София : Наука и изкуство, 1956. – 199 с. (Съавт. Ц. Цветанов).

Теория и практика на библиотечното дело : Комплектуване на фонда и библиотечни каталози. – София : Наука и изкуство, 1965. – 348 с. (Съавт. Б. Троянова).

Универсалната десетична класификация и нейният предшественик – Десетичната класификация на Дюи. – София : СУ Кл. Охридски, 1973. – 50 с.

История на библиотеките. – София : Наука и изкуство, 1975. – 238 с.

Студии и статии

Габровската училищна библиотека в епохата на Възраждането : 1835-1865. // *Год. СУ. Филос.-истор. фак.*, 53, 1960, № 2, с. 233–288.

Ученическите дружества и техните библиотеки в епохата на Възраждането. // *Год. СУ. Филос.-истор. фак.*, 54, 1961, № 1, с. 281–324.

Учителските библиотеки в България през периода 1878-1917. // *Год. СУ. Филос.-истор. фак.*, 60, 1967, № 3, с. 259–309.

Ученическите библиотеки в България : 1878-1914. // *Год. СУ. Филос.-истор. фак.*, 62, 1970, № 3, с. 391–448.

Първите обществени библиотеки в България през Възраждането. // *Год. СУ. Филос.-истор. фак.*, 67, 1974, № 2, с. 93–139.

Подготовка на висши библиотечни и информационни кадри в чужбина и България. // *Метод. материали по агроинформатика*, 6 (10), 1987, с. 15–54.

Исторически корени на българските библиотеки. // *Метод. материали по агроинформатика*, 12 (16), 1981, с. 7–19.

Библиотеката на Любен Каравелов. // *Год. СУ. Истор. фак.*, 72, 1982, с. 289–330.

Научни и културни интереси на българската интелигенция през Възраждането : Изследване въз основа на личните библиотеки. // *Сб. от науч. трудове и материали по история и теория на науката и техниката* : [Т.] 2. – С., 1983, с. 276–289.

Личните библиотеки в живота и дейността на българските възрожденци. // В чест на 80-год. на проф. Тодор Боров. – С., 1984, с. 266–275.

Сътрудничество с Катедрата по библиотекознание и научна информация към Софийския университет. // *Библиотекар*, XXXV, 1988, № 9, с. 38–41.

Библиотеката на Марин Дринов – база за неговата научна и книжовна дейност. // *Библиотекар*, XXXV, 1988, № 10, с. 19–23.

По-важни научни трудове на ст. преподавател Божана Троянова

Книги

Правила за описване на книги в Народната библиотека. – София, ББИ, 1947. – 48 с.

Правила за описване на книгите в големите научни библиотеки. – София : Наука и изкуство, 1952. – 132 с. (Съавт. Ц. Цветанов, Е. Събева, Л. Албанска, М. Бонева).

2. разш. и прераб. изд. 1962. (Съавт. Л. Албанска).

Схема за класификация на книгите в научните и по-големите библиотеки. – София : Държ. библ. В. Коларов, 1958. – 476 с.

Теория и практика на библиотечното дело : Комплектуване на фонда и библиотечни каталози. – София : Наука и изкуство, 1965. – 348 с. (Съавт. Е. Кирова).

Библиотечно-библиографска класификация : Таблици за науч. библ. : В 30 т. – София : НБКМ, 1973- 1976.

Т. 15. 1975. – 771 с.

Т. 17. 1974. – 576 с.

Т. 25. Ч. 1 – 1976. – 50 с.

Ч. 2. – 1975. – 193 с.

Студии и статии

Систематично-азбучно подреждане на книгите в библиотеките. // *Библиотекар*, I, 1954, № 8–9, с. 20–55.

Правила за описване на периодичните издания . // *Изв. Държ. библ. В. Коларов* за 1953, 1955, с. 179–190.

Проверка на книжното имущество на държавните библиотеки у нас. // *Библиотекар*, III, 1956, № 7, с. 17–31.

Книжовните фондове на Държавната библиотека „В. Коларов“. // *Изв. Държ. библ. В. Коларов* за 1954, 1956, с. 20–30.

Организация на книжовното имущество в научните библиотеки и отразяването им в каталозите. // *Изв. Държ. библ. В. Коларов* за 1955, 1957, с. 88–124. (Съавт. Л. Албанска, С. Тошева).

Проект за класификационна схема у нас. // *Изв. Държ. библ. В. Коларов* за 1957/1958, 1959, с. 208–215.

Профилиране на научните библиотеки у нас. // Сб. в чест на акад. Н. В. Михов. – С., 1959, с. 61–72.

Към въпроса за комплектуването на научните библиотеки в България. // *Год. СУ. Филос.-истор. фак.*, 59, 1966, № 3, с. 337–416.

Закон за задължителното депозиране : 1878-1967. // *Библиотекар*, XIV, 1967, № 12, с. 10–14.

Библиотеките в България. // *Култура и изкуство в социалистическа България*. – С., 1972, с. 297–318.

Библиотечно-библиографска класификация в България. // В чест на 80-год. на проф. Тодор Боров. – С., 1984, с. 281–187.

„Статистически данни за библиотеките в България“ в навечерието на своя двадесетгодишен юбилей. // *Библиотекар*, XXXV, 1988, № 7, с. 19–26. (Съавт. С. Енчева).